

Кылаас: 4

Кылаас чааһа: П.А.Ойуунускай “Өрүөл кэриэһэ”

Сыала-соруга:

- П.А.Ойуунускай олобун, үлэтин билсии;
- П.А.Ойуунускай оҕолорго аналлаах айымньыларын аабы;
- П.А.Ойуунускай „Өрүөл кэриэһэ хоһоону“ өйтөн ааҕарга үөрэтии;
- Саха сиригэр буолбут Гражданскай сэрии туһунан истии, билии;
- „Өрүөл кэриэһэ“ хоһоон туохха анаммытын быһаары;
- билиини тургутар викторинаҕа эппиэттиир;
- хоһоону дорҕоонноохтук ааҕан, конкурска кыттарга бэлэмнэнэр;

Тэрилэ:

Учууталга: “ П.А.Ойуунускай (в фотографиях, иллюстрациях, документах)” кинигэ, презентация.

Оҕолорго: викторина илиистэрэ, текстэр

Кылаас чааһагар бэлэмнэнии үлэлэр:

1. П.А.Ойуунускай „Өрүөл кэриэһэ хоһоону“ өйтөн ааҕарга үөрэтии.
2. П.А.Ойуунускай аналлаах оскуолаҕа тэриллбит быыстапкаҕа сылдыы.(библиотекарь Скрыбина Х.Е. быыстапканы кэпсээһинэ)
3. П.А.Ойуунускай „Оҕо куйуурдуу турара“, „Мөккүөр“ кэпсээннэрин кылааһынан аабы.
4. П.А.Ойуунускай „Омуннаах оҕо“ кэпсээнин театральнай куруһуокка ааҕан оонньоон көрүү.
5. П.А.Ойуунускай хоһооннорун истии.

Кылаас чааһын хаамыыта:

I. Тэрээһин чааһа

Слайд 1. П.А.Ойуунускай мэтириэтэ

- Биһиги бүгүнгү кылааспыт чааһа кимнэ анаарый?

(оҕолор эппиэттэрэ: П.А.Ойуунускай)

II. „П.А.Ойуунускай - саха норуотун чулуу уола“

- Саха норуота биир саамай ытыктыыр, киэн туттар киһитэ Платон Алексеевич Ойуунускай сэттиннэ 11 күнүгэр 1893 сыллаахха Таатта улуһун 3-с Дьохсоҕон нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Саха сиригэр ол күнү бэлиэтээн, улуу киһибитин ахтан, санаан ааһабыт. Биһиги кылааспытгар Ойуунускай нэдиэлэтин ытан киниэхэ анаммыт быыстапкаҕа сырыттыбыт, оҕолорго аналлаах айымньыларын аахтыбыт, хоһоонун үөрэттибит.

Слайд 2.

Үс саха төрүөбүр

Үөрүүлээх күнүгэр

Мин ырыам ыланна,

Мин аатым ааттанна.

- Ким суруйбут тыллара буолуой?

(оҕолор эппиэттэрэ: П.А.Ойуунускай)

- П.А.Ойуунускай хоһоон тылынан суруйан хаалларбыт тыллара туолан Саха норуота бүттүүн кинини чиэстиибит, кини айымньыларын ааҕабыт, кини үлэлэрин үйэтитэбит.

- Онтон эһиги П.А.Ойуунускайы ким быһыытынан билэбитий?

(оҕолор эппиэттэрэ: Суруйааччы)

1. П.А.Ойуунускай төрөөбүт дойдута.

- П.А.Ойуунускай ханна төрөөбүтэй?

(оџолор эппиэттэрэ: Тааттаџа)

Учуутал “Платон Ойунский” диэн кинигэ ойууларын туһанан Платон Алексеевич оџо сааһын туһунан кэпсээнэ.

- Платон Алексеевич Ойуунускай Таатта улууһугар төрөөбүтэ. Манна кини төрөөбүт балаџанын биир дойдулаахтара кэриэстээн харайан тураллар. (хаартысканы көрдөрөр). Кини ийэтэ Евдокия Ивановна Слепцова 10 оџону төрөппүтүттэн Былатыан төрдүс оџо этэ. Манна кини быраатын Иван, балтыларын Мария уонна Марина хаартыскаларын көрөбүт. (хаартыскалары көрдөрөр)

2. *Ойуунускай Тааттаџа үөрэммит сыллара*

- Бу хаартыскаџа эһиги Ойуунускай үөрэммит оскуолатын көрөбүт. (хаартысканы көрдөрөр)

- Хайдаџый? (оџолор эппиэттэрэ)

- Бу оскуоланы Таатта дьоно бэйэлэрин күүстэринэн тутан 1906 сыллаахха арыыбыттара. Ол сыл Былатыан Слепцов оскуолаџа киирэн үөрэџин саџалаабыта. Ол туһунан суруйбутун ааџахайын. (учуутал кинигэттэн ааџар)

“Я начал учиться на четырнадцатом году от роду по своей инициативе. Дома питался черным чаем. Подкреплялся у товарищей, которым рассказывал предания старины и русские романы... так я учился четыре года в Таттинском улусе, был первым учеником.”

- Хас сааһыгар оскуолаџа киирбит эбитий?

- Төрөппүттэрэ кыахтара суох буолан, олус эрэйдээхтик үөрэммитэ. “Өйүөм суох буолан тарынан, тар бараннаџына бэс үөрэнэн эбэтэр сааһын куйуурдаан, үксүн ыал устун остуоруйалаан, олонголоон үөрэнэрим.”- диэн ахтара.

- Ол ааспыт кыһалџалаах оџо сааһын туһунан ханнык кэпсээни суруйбутай?

(оџолор эппиэттэрэ: „Оџо куйуурдуу турара“).

3. *„Оџо куйуурдуу турара“ кэпсээн*

- Өссө биирдэ истиэхэийин эрэ оџо монологун.

(бэлэмнэммит оџо монологу ааџар)

„Эбэккэм! Көрдөһөр күттүүннээх, ааттаһар ахсааннаах... Үөрэхтэн матарым дьэ кэллэ – үтэлээ! Үөрэнэн үрүн күн сырдыгын көрөргө бу үтэ булаары сордоно турабын... Бэс үөрэ мэлIIDэ, тарбыт баранна... хаа уу... хара уу... – ааһымтыа... Миэхэ биир үөрэнэр сылбын бүтэрэн, мүччү түһэрим бэрт улахан наадалаах. Ол, үөһэ тахсарбар биир үрдүк кирилиэс. Үтэлээ, эбэккэм үтэлээ! Үтүөбүн төлүөбүм: үлэһит-хамначчыт иннигэр охсуһуом... Эһэккэм! Хамначчыт-дьаданы хараџын уулаара хаарга тохтубат, хабала айаџар таммалыыр, харчылаах куртаџар кутуллар. Мин ону иэстэһиэм!.. Соххор-доџолон соро-муна суолга тохтубат, сиргэ тимирбэт, солкуобай харчынан кутуллан тойокко-хотукка, баайга-талаџа айаџар кутуллар. Мин ону төттөрү төлөтүөм!... Эбэккээм, үтэлээ! Биир сыллаах тахсыбыт дабайыым сууллара, дьэ, кэллэ – таннары курулаан аллара үөдэнгэ, дьэбэрэ түгэбэр түһэрим, дьэ, буолла! Өрүһүй, үтэлээ! “

4. *П.А.Ойуунускайы кэриэстээн.*

Слайд 3. Скульптура „Оџо куйуурдуу турара“

Слайд 4. Ойуунускай төрөөбүт балаџана (билинги кэмгэ)

Слайд 5. П.А.Ойуунускай Дьокуускай куоракка баар музейа.

- Дьокуускай куоракка киирдэххитинэ П.А.Ойуунускай музейыгар сылдьан кини олоџун кытта билсиэххитин сөп.

Слайд 6. П.А.Ойуунускай аатынан Саха театра.

П.А.Ойуунускай саамай улахан уонна биллэр айымньытынан туох буоларый?

(оџолор эппиэттэрэ: Олонхо)

- Аан бастаан бу театр сценатыгар кини суруйбут „Дьулуруйар Ньургун Боотур“ олонхотун туруорбуттара.

(учуутал кинигэттэн олонхо геройдарын аан бастаан толорбут артыыстар хаартыскаларын көрдөрөр)

- П.А.Ойуунускай „Дьулуруйар Ньургун Боотур“ диэн олонхону эрэ да суруйбута буоллар кини аата аар-саарга аатырыа этэ диэн мээнэџэ эппэтэхтэрэ буолуо. Оннук улуу айымньы эбит бу олонхото.

Слайд 7. Ойуунускай пааматынньыга.

- Бу пааматынньыгы ким эмит көрбүтэ дуо? Ханна көрбүтэй?

(оџолор эппиэттэрэ)

- Саха театрын аттыгар турар Платон Алексеевич Ойуунускай пааматынньыгын куоракка киирдэххитинэ сылдьан көрөр буолаарын. Биһиги норуоппут бу пааматынньык турар болуоссатын Ойуунускай аатынан ааттыахтарын баҕарар. Ону сэргэ Саха сиригэр кини аатын ингэрээри илии баттааһынын хомуйалларын туһунан эһиги телевизортан да, дьоннутуттан да истибиккит буолуо. Ол курдук улуу киһибит аатын үйэтитэргэ араас үлэлэр бараллар.

III. П.А.Ойуунускай “Өрүөл кэриэһэ”

1. Саха сиригэр Гражданскай сэрии.

- Ойуунускай ханнык хоһоонун нойосуус үөрэттибитий?

(оҕолор эппиэттэрэ: Өрүөл кэриэһэ)

- П.А. Ойуунускай батталлаах баайдары утары охсуһууну, Саха сиригэр сэбиэскэй былааһы олохтооһуну баһылаан-көһүлээн ыппыта. Кини ревком председателэ, кини ситэриилээх кэмитиэт председателэ этэ.

Слайд 8. „Суруйааччы, революционер, салайааччы“

- Бу эдэр дьон, кинилэри тэннэ П.А.Ойуунускай Саха сиригэр сэбиэскэй былааһы олохтообуттара. Ол гынан маныаха диэри салайан-дьаһайан олорбут баайдар былаастарын туран биэрбэтэхтэрэ. Сэрии саҕаламмыта. Кыһыллар үрүгнэри утары сэриилэспиттэрэ. Бу сэрии историяҕа Гражданскай сэриинэн биллэр. Ол сэрии биир түгэнин туһунан Ойуунускай „Өрүөл кэриэһэ“ хоһоонугар суруйбута.

2. Саһыл Сыһыы сэриитэ

- Бу 1923 сыллаахха Аммаҕа буолбута. Үрүг генерала Пепеляев Аммань сэриилээн ылбыта. Ону истэн Дьокуускайтан И.Я.Строд командирдаах кыһыл этэрээтэ ат, оҕус көлөнөн Аммаҕа айаннаабыта. Кинилэр Пепеляев этэрээтин Дьокуускайга ыппакка тохтотуу этэ. Баран иһэн Саһыл Сыһыы диэн ааттаах аҕыйах ыал олорор алааһыгар хонордуу тохтообута, Абаҕа аттыгар. Түүн утуяа сыттаахтарына Пепеляев үрүг этэрээтэ кэлэн саба түспүтэ. Хааннаах хапсыһы буолбута. Строд салалтатынан кыһыллар үрүгнэри төттөрү охсубуттара. Саһыл Сыһыы историяҕа киирбит Муустаах обороната саҕаламмыта. Бу олунньу 14 күнэ этэ.

Строд этэрээтэ Карманов диэн дьаданы киһи хотонноох балаҕанын мууһунан, балбаабынан бөһөргөтүнэн сэриилэспитэ. Үрүгнэр төгүрүйэн сытан пушканын, пулеметунан ытыалыылара, бөһөргөтүнүүлэри тоҕута ытыалыылара. Оччоҕо кыһыллар өлбүт сүөһүлэри. Аттары таһааран хахха гынан уураллара. Кэлин ол хаххаҕа табаарыстарын өлүктэрин уураллар. Ол туһунан хоһоонно манньык тыллар бааллар:

Өлбүппүт даҕаны өлөрсө сытыахтын —

Мин эппин таһааран хаххата оностун!

Өллөрбүн даҕаны өстөөхпүт буулдьатын

Өттүкпэр-сүрэхпэр түһэрэн тохтотун!

Дьэ таһын хаара, хаан тохтон кып-кыһыл чигдигэ кубулуйбута. Иһэр уулар суох буолбута. Ону түүн, хараҥарбытын кэннэ оборонаттан сыллан тахсан өстөөх буулдьатын аннынан, куулга хаар баһаллара. Онтукаларын уулаан бааһырбыттарга икки куруусканы, онтон тура сылдьааччыларга биир куруусканы биэрэллэрэ. Астара эмиз бүппүтэ. Биир быһыы килиэби бааһырбыттарга, быһыы анарын бэйэлэригэр түнэтэллэрэ. Өлбүт сылгы этин буһаран сииллэрэ. Бааһырбыттарын хотон саабын ыраастаан баран от тэлгэтэн сытыарбыттара.

- Бу ынырыктаах 18 хонуктаах Саһыл Сыһыытааҕы муустаах оборона туһунан суруллубут чаччылартан быһа тардыны истин.

(бэлэмнэммит оҕо ааҕыта)

„Кыһыл этэрээт төгүрүктээһиннэ түбэхэн бэрт улахан кыһалҕаҕа киирбитэ.: кыргыһыга 120-чэ сэриинит бааһыран, өлөн стройтан туораабыта, ас-үөл, оттук бараммыта, хотон иһигэр бааһырбыт буйуннар симсэн сыппыттара, утах уу кырыымчык этэ, бааһырбыттарга көмө оҥоһулларыгар эмтэрэ, бэрэбээскэлиир да биинтэлэрэ бүппүтэ. Ол да буоллар октябрь сырдык идеяларын иһин охсуһар хорсун буйуннар снаалара түспэтэҕэ: кыһыл былааҕы дьэ үрдүгэр тэлээрдибиттэрэ, революционнай ырыалары ыллы сыппыттара, гармошка көрдөөхтүк оонньуура. Строд бэйэтэ иккитэ бааһыран баран стройтан туораабатаҕа. Стродовецтар историяҕа киирэр хорсун быһыыны көрдөрбүттэрэ. Кыһыл боецтар модун санааларын хоргуйуу да, өлүү да булгуруптатаҕа. Этэрээт 284 киһилээҕэ. Онтон 63-һэ өлбүтэ, 96-та бааһырбыта, 125-һэ тыыннаах ордубута.“

Слайд 9. Өрүөл кэриэһэ

Слайд 10. И. Я. Строд уонна кини этэрээтэ

Слайд 11. Саһыл Сыһыы

Слайд 12. Охсуһуу түгэннэрэ

- Кулун тутар 3 күнүгэр Курашов командирдаах кыһыллар этэрээттэрэ „муустаах осадаҕа“ олорбут Строд этэрээтин босхолообута. Пепеляев генерал Дьокуускай куораты сэриилээн ылар былаана тохтубута. Үрүннэр тобохторо Охотскайга күрээбиттэрэ. Саха сиригэр Сэбиэскэй былаас олохтоммута.

3. „Өрүөл кэриэһэ“ *хоһоону аабыы.*

- Сэбиэскэй былаас иһин охсуһуу туһунан Ойуунускай үгүс айымньыны суруйбута. Олортон биридэстэрин историятын эһиги истэн биллигит. Бу хоһоону хайдах аабыахха нааданый? Толкуйдаан көрүн эрэ.

(оҕолор хоһоону аабыылара)

Өрүөл кэриэһэ

Будулҕан туманна, чыгдааннаах дьыбарга

Буорахпыт буруота бурҕаннаан оргуйар;

Түүннэри-күннэри түрбүөтээн ытарга

Түннүктүүн, үөлэстиин барыта доргуйар...

Бизэ тарбах доҕоро — бинтиэпкэ тинийэр,

Быысталы биэрбэккэ буулдьабыт ыйылыыр;

Бааһырбыт большевик өрүтэ мэнийэр,

Баастарын көрдөрөр, хаанынан хардыргыыр.

«Командир! Хаан хаанна! Кэннинэн кэхтимэ!

Хаатырга-хандагы хараҥа хаайыытын

Хайыта сынньартан харыастан биэrimэ,

Капитал-хабала ханна даа хаалбатын!

Үлэхит былааһын көмүскүөх буоламмыт

Үнүүнү-ыстыыгы тутаммыт турбушпунт,

Өлөртөн куттаммат өрүөллэр буоламмыт

Өлөрсөр-охсуһар өргөһү тушпунт...

Адаардаах арҕастаах таас дьааны анныгар,

Аргыардаах Аммаҕа, мууһурбут буоругар

Хааннарым тохтоннор мин өлөн эрэбин,

Хараҕым сабыллан мин иингэ киирэбин...

Баандаҕа баспытын биэриэхпит кэриэтин

Харса суох санаабыт халлааны хамнатта,

Умайар-эргийэр күлүмнүүр күн иитин

Халыйар хааннарбыт уулларан уматта...

Бинтиэпкэ доҕордоох буйуттар этибит,—

Мин өллүм — мин эппин кириэппэс онорун!

Кытара сандааран умайан тэтэрбит

Кытыастар былааҕы үрдүбэр туруорун!

Өлбүппүт даҕаны өлөрсө сытыахтын —

Мин эппин таһааран хаххата оностун!

Өллөрбүн даҕаны өстөөхпүт буулдьатын

Өттүкпэр-сүрэхпэр түһэрэн тохтотун!»

Адаардаах арҕастаах таас дьааны анныгар,

Аргыардаах Аммаҕа, мууһурбут буоругар
Бааһырбыт большевик кэриэһин эппитэ,
Барыбыт бааһырбыт сүрэхпит тэппитэ...

IV. Викторина.

- П.А.Ойуунускайга анаммыт нэдиэлэбититтэн тугу билбиппитин, викторина ыйытыыларыгар эппиэттэн, көрүөхэйин.

(Оҕолорго викторина суруллубут илиистэрин түнэтии. Пааранан үлэ)

Викторина.

- 1) П.А.Ойуунускай хас сыллаахха төрөөбүтэй?
- 2) П. А. Ойуунускай араспаанньата.
- 3) Төрөөбүт сирэ.
- 4) Хас сааһыгар оскуолаҕа үөрэнэ киирбитэй?
- 5) Ойуунускай аатын ханнык театр сүгэрий?
- 6) Оҕо сааһын түгэниттэн кэпсиир айымньытын аата.
- 7) Саамай сүдү айымньытын аата.
- 8) “Өрүөл кэриэһэ” диэн хоһоонугар ханнык түбэлтэ туһунан суруйбутай?
- 9) Саһыл Сыһыы ханнык улууска баар сир аатай?
- 10) Ойуунускай оҕолорго аналлаах ханнык айымньыларын билэбиний?

V. Түмүк.

- П.А.Ойуунускай “Өрүөл кэриэһэ” хоһоонун туһунан тугу биллин?

(оҕолор эппиэттэрэ)